

Власенко О., Ткачук О. Чехи на Волині: історія та сучасність: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. –178 с. (С.126-131)

ФРАНТИШЕК РЖЕГОРЖ ТА ЙОГО КОЛЕКЦІЯ СВІТЛИН З ГАЛИЧИНИ

Україна здавна була багатонаціональною землею. Впродовж своєї історії чехи не один раз осідали на Україні, а в другій половині ХІХ ст. вже відбулося масове переселення чехів. Коли чеські землі і Галичина були у складі однієї Австро-Угорської монархії, чехи їздили до Галичини у відрядження, за власною ініціативою туди переселялися окремі особи та цілі родини. Вони вважалися гарними господарями і галицькі землевласники з радістю здавали їм свої угіддя в оренду [2].

Багато чехів внесли помітний слід в українську історію. Наприклад, в умовах незалежної України, вони нарівні з іншими національними меншинами дістали можливість вільно влаштовувати своє життя. З 1991 року в м. Житомирі існує Спілка Волинських чехів. Засновниками Спілки є сестри Литвинець Анна та Снідевич Емілія. Також в Україні працювали видатні лікарі – чехи: Пишель Ярополк, Вабець Людмила, Пишел В'ячеслав, Перглер Володимир, Вабець Поліна та інші[2].

Великий внесок для вивчення історії та етнографії Галичини вніс Франтішек Ржегорж – видатний чеський етнограф, який жив у Галичині, часто бував у Львові, дружив з Іваном Франком, в його честь названо вулицю у Львові. Євген Топінка в 1999 році організував наукову конференцію, присвячену чеському етнографові, досліднику українського побуту та фольклору в Галичині. Його батько, Йозеф Ржегорж, орендував маєток Грабник у селі Вовків біля Львова і у 1877 році переселився туди разом зі своєю родиною. Внаслідок цього переселення його син глибоко зацікавився місцевою народною

культурою [4]. ФрантішекРжегорж народився 16 грудня 1857 року у Стежерах, до Галичини переїхав у липні 1877 року. Після переселення Франтішек придивлявся до місцевої культури, розшукував і літературу про Галичину. Після знайомства з ВойтехомНапрстеком, який був засновником Чеського промислового музею в Празі, Ржегорж почав збирати східно-галицьку етнографічну колекцію, яка налічує більше тисячі найменувань і зараз розміщується в Етнографічному відділі Національного музею в Празі. Була зібрана також галицька українська література (колекція знаходиться в бібліотеці Національного музею). Ф.Ржегорж публікував багато статей про українську народну культуру, високо цінується і його збірка світлин. Більшість коштів на збірки для Чеського промислового музею надавало подружжя Напрстеків[4].

Велику увагу Ржегорж приділяв фотографії. Як випливає зі збережених скляних пластин (9x12 см) та фотокарток, які акуратно підписувалися колекціонером, його збірка світлин походить з 1891 – 1893 рр., коли Ф.Ржегорж жив у Зарогізному біля Жидачева і звідти виїздив до різних місць. 1891 року у своєму зошиті для дослідження він записав, що фотоапарат для зйомок йому позичив В. Шухевич. У листі в Прагу до пані Йозефи Напрстекової, написаного з Поділля, дослідник пише, що фотографував пасхальні ігри, а в Жидачеві – „сцени з тижневих торгів” [4].

Колекція світлин зі Східної Галичини в музеї Напрстека складається з двох частин. У першій частині знаходяться фотокартки, які ФрантішекРжегорж купив у професійних фотографів у 80 – х роках ХІХ століття для Чеського промислового музею подружжя Напрстеків. На світлинах зображені переважно постаті, вони є важливим джерелом дослідження вбрання, характерного для селян та мешканців маленьких містечок тієї епохи. У другій частині знаходяться фотографії, зроблені самим Ржегоржем. Збереглися як фотокартки, так і скляні

негативи (понад 500). Тематично знімки містять цілу шкалу зображень, які можна розділити на декілька груп: архітектура (житлові сільські будівлі, господарські приміщення, школи, сакральні будівлі – церкви, каплиці), одяг (святковий і повсякденний, чоловічий і жіночий), робота (робота в полі сівба, сінокіс, викопування картоплі, збирання буряків тощо, домашнє виготовлення, носіння води, прання та інше), церковні свята та родинні святкування, базари, кладовища, хрести та інше. Практично всі знімки робились у екстер'єрі, фотознімки інтер'єрів, домашніх робіт, застілля відсутні. Хоча дослідник і відвідав багато родин у святкові дні і будні, був присутнім на родинних подіях (весілля, похорони), та всередині будинків, де було мало світла, він фотографувати не міг. Ф. Ржегорж прагнув якомога детальніше задокументувати галицько-українську народну культуру, тому він не лише писав про неї, збирав етнографічну колекцію, але й фотографував і навіть робив замальовки окремих предметів. З його спадщини у Меморіалі народної письменності в Празі на Страгові знаходяться, окрім кореспонденції, виписки з літератури, нотатки з терену. Технічне оснащення для роботи в терені було досить важким і складним.

Дуже ефектні знімки, зроблені під час святкування Великодня. Тут і суботнє запалення вогнища, і недільнє посвячення пасок, і пасхальні танці – «гаївки» дівчат у гарному святковому вбранні. Унікальними є фотокартки гімнастичних вправ парубків, що були складовою частиною святкувань Великодня, дзвоніння, традиція поливати дівчат водою, а також «проводи» – спомини померлих, обдаровування бідних, які молилися за душі небіжчиків, молитви на цвинтарі біля могил.

Неповторну атмосферу передають знімки, зроблені на тижневих торгах в Жидачеві та в галицькому Косові. На світлинах бачимо жінку, що продає різні керамічні вироби; вірменин пропонує шкіряне взуття, кожухи; у

єврейській крамничці продається галантерея; продаються продукти, живі домашні тварини – поросята, корови, а також сіно, дошки на будівництво тощо.

З огляду на територіальний розподіл, найбільше знімків Ф. Ржегорж зробив у Жидачівському районі (наприклад, Бережниця Королівська, Деменка Лісова, Гніздичів, Іванівні, Сидорівна, Яйківці, Лубша, Мазурівці, Мельнич, Туради, Вільхівці, Заболотівці, Зарогізно, Журавне, Жидачів). Декілька фотознімків було зроблено в околицях Долини, Городенки, Калуша, Львова, Стрия, Тернополя, Товмача. Дослідника дуже цікавила гуцульська народна культура, про це свідчать не лише прекрасні предмети народної творчості у збірці музею, але і фотознімки, які Ржегорж зробив у Косові, Дорі, Микуличині тощо [4]. Під час свого перебування в Галичині Ф.Ржегорж налагодив особисті контакти з галицькими та буковинськими українцями – редакторами, вчителями, письменниками, священнослужителями [1].

Коли Ф.Ржегорж важко захворів, то 1890 року повернувся до Чехії, але вже в 1891 році знову приїхав на Галичину, в село Зарогізно біля Жидачева, де його сестра з чоловіком купили маєток. Тут Ржегорж жив до 1893 року, та через погіршення стану здоров'я був змушений їхати на лікування. Працював у Празі, але і надалі тужив за Галичиною. Тому у 1899 році Ф. Ржегорж здійснює ще одне етнографічне дослідження. Коли він повертався до Чехії, його галицькі друзі не знали, що прощаючись з ним, вони прощаються назавжди. 6 жовтня 1899 року, після важкої недуги, Франтішек Ржегорж помер у Празі. Похований на Ольшанському цвинтарі [4].

Опублікувати свої фотографії як єдину колекцію Ржегорж не встиг. Деякі були опубліковані в часописах «Světazor» (1894), «Zlatá Praha» (1897), «Sokol» (1898/99). Його світлини викликали велике зацікавлення українців

в Канаді, де окремою публікацією вийшло 125 знімків. У 1999 році Мілена Сецка видала 550 фотографій Ржегоржа на комп'ютерному диску як додаток до часопису *AnnalsoftheNáprstekMuseum*[2].

Отже, збірка фотографій Ржегоржа має велику документальну цінність як історичне та етнографічне джерело. Світлини походять з доби, коли фотографування проходило під час польових досліджень. Згадка про вказану колекцію світлин – унікального свідoctва східно-галицьких реалій того часу, відбувається у рік 150-ліття від народження Франтішека Ржегоржа, який вважається визначним представником чесько-українських взаємин 80-90-х років XIX століття.

Література

1. Житник В.К. Чехи України // Відродження. – 1994. – № 10, 11. – с.62 – 66.
2. Луцький Ю.В. Чехи на Україні // Вітчизна. – 1994. – № 3 – 4. – С. 126
3. Наулко В.І. Хто і відколи живе в Україні – К., 1998. – С. 61
4. Надя Валашкова. Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини, Український журнал, № 4, 2007. – С. 62.